В.С.Болбас (Мазыр)

РЭФОРМА ПАЧАТКОВАЙ АДУКАЦЫІ 1773 г. У БЕЛАРУСІ

Уласна эпоха Асветніцтва на беларускіх землях бярэ пачатак з адукацыйных рэформ Рэчы Паспалітай, якія былі арганізаваны першым у Еўропе Міністэрствам асветы – Эдукацыйнай камісіяй, створанай у верасні 1773 г. Радыкальным крокам дзейнасці камісіі было адхіленне духавенства ад кіраўніцтва асветай. Упершыню ў Еўропе дзяржава непасрэдна брала ў свае рукі кіраўніцтва навучальнымі ўстановамі. Камісія дамаглася на заканадаўчым узроўні адмежаваць царкву ад школы.

З мэтай стварэння адзінай зладжанай сістэмы асветы дзяржава дзеліцца на 10 навучальных акруг, чатыры з якіх былі ў Вялікім княстве Літоўскім. Кожная акруга мела ўпарадкаваную сістэму навучальных установ трох узроўняў – пачатковага, сярэдняга і вышэйшага.

Пачатковую адукацыю давалі парафіяльныя школы, адкрыццё якіх прадугледжвалася ва ўсіх гарадах і мястэчках як за кошт дзяржавы, так і на сродкі фундатараў. Сваю дзейнасць парафіяльныя школы абавязаны былі будаваць ў адпаведнасці з "Палажэннем аб парафіяльных школах", выдадзеным у 1774 г. Згодна дакумента, настаўнікі пачатковых школ павінны былі больш увагі ўдзяляць чытанню, пісьму, арыфметыцы, ажыццяўляць сувязь ведаў з жыццём, навучаць асновам сельскай гаспадаркі і рамяства, забяспечыць роўнасць правоў усіх слаёў насельніцтва на атрыманне адукацыі. У задачу гэтых школ уваходзіла распаўсюджванне пісьменнасці, асветы, узбраенне ведамі, неабходнымі для пэўнай саслоўнай прыналежнасці, канкрэтных заняткаў і рамёстваў. Падкрэслівалася практычная арыентаванасць ведаў, якія набывалі вучні ў школе. Навучэнцы атрымоўвалі навукова-абгрунтаваныя звесткі па агародніцтву, жывёлагадоўлі, ветэрынарыі, садоўніцтву. Выпрацоўваліся ўменні ў землямерных работах, вызначэнні вагі прадмета, карыстанні грашыма і інш. У дзяцей фарміравалі пэўныя працоўныя навыкі, іх знаёмілі з асновай гігіены і фізічнай культуры.

Статут прадугледжваў адкрыццё двух тыпаў парафіяльных школ: павышаных (у гарадах) і ніжэйшых (у мястэчках). У парафіяльных школах павышанага тыпу павінны былі выкладацца: хрысціянская навука, навука нораваў, чытанне, пісьмо, арыфметыка, начаткі геаметрыі, навука аб агародніцтве і земляробстве, «асновы захавання здароўя» і інш. У Статуце ўказвалася, што ў ніжэйшых парафіяльных школах, у якіх звычайна вучацца толькі вясковыя дзеці, гэтыя навукі выкладаюцца ў некалькі

зменшаным аб'ёме прыстасавана да мясцовых умоў.

Распрацоўшчыкі Статута палічылі, што найбольш прыймальным перыядам для арганізацыі навучальнага года ў парафіяльных школах з'яўляецца час ад свята св.Міхаіла (29 верасня) да свята св.Войцеха (23 красавіка). Каб дзеці не забывалі вывучанага матэрыялу, рэкамендавалася збіраць іх летам па нядзельных днях у школу і паўтараць пройдзенае зімой.

Метадычныя рэкамендацыі скіроўвалі ўвагу настаўнікаў на арганізацыю навучання ад простага да больш складанага. Падкрэслівалася, што вынік поспеху ў наглядпасці і даступнасці для вучняў вывучаемага матэрыялу. Прапаноўвалася абапірацца на вопыт навучэнцаў. Асаблівая ўвага надавалася маральнай асвеце. Дысцыпліна павінна будавацца не на сляпой паслухмянасці, а на ўсвядомленых вучнямі паводзінах.

Згодна розных крыніц у ВКЛ у 1777 г. налічвалася каля 400 пачатковых школ, у якіх навучалася болей за 5тыс. вучняў. Дзеці шляхты складалі каля 20% ад агульнай колькасці навучэнцаў

З мэтай павышэння эфектыўнасці навучання рэкамендавалася шырока выкарыстоўваць назіранні, вопыты, эксперыменты. Акцэнтавалася ўвага на ўлік індывідуальных асаблівасцей вучняў, на стварэнне добразычлівых, паважлівых узаемаадносін паміж настаўнікамі і вучнямі. У процівагу панаваўшым дагэтуль схаластыцы і зубрэнню асноўны акцэнт робіцца на развіццё мыслення ў вучняў.

Была распрацавана сістэма заахвочванняў лепшых навучэнцаў і пакаранняў парушальнікаў вучнёўскіх абавязкаў. За выдатныя поспехі і прыкладныя паводзіны вучні ўзнагароджваліся блакітнымі і чырвонымі кукардамі, якія насілі на шляпах, кнігамі, навучальнымі прыладамі, прынящем на дзяржаўнае ўтрыманне. Для парушальнікаў школьных парадкаў шырока выкарыстоўваліся такія меры пакарання, як папярэджанне, асуджэнне, вымова, паведамленне бацькам і іншыя. Калі гэта не дапамагала, то вучань мог быць пастаўлены на калені ў класе, або выстаўляўся ў калідор з шыльдачкай у руках, дзе было напісана: «Гультай», ці «Непаслухмяны» і т.п. Фізічныя пакаранні назначаліся за распусныя паводзіны, непадпарадкаванне кіраўніцтву школы, п'янства і крадзёж.

Асаблівая ўвага ўдзялялася кантролю і аказанню дапамогі арганізацыі вучэбна-выхаваўчага працэсу ў вучнёўскім асяроддзі. Для арганізацыі такой работы непасрэдна ў час заняткаў у кожным класе прызначаліся дэкурыёны, якія аказвалі настаўнікам дапамогу ў наладжванні вучэбна-выхаваўчай работы.